

F. A. Snellaert en het begrip literatuurgeschiedenis

door

MARCEL DE SMEDT

Ik zou het onderwerp van dit artikel, „Snellaert en het begrip literatuurgeschiedenis”, onmiddellijk willen beperken. De vraagstelling naar wat literatuurgeschiedenis voor Snellaert betekent, impliceert inderdaad een onderzoek van diverse facetten als : met welke bedoeling deed Snellaert aan literatuurgeschiedschrijving, welke criteria van beoordeling nam hij aan, welke werken beschouwde hij als literatuur, op welke indelingsprincipes bouwde hij, enz... Ik neem me voor hier één aspect van deze probleemstelling nader toe te lichten, met name : welk soort geschriften neemt Snellaert op in zijn *Verhandeling*¹, *Kort Begrip*², *Histoire*³, en de verschillende uitgaven van de *Schets*⁴ ? Meer bepaald : vinden we in deze literaire geschiedenissen werken die we in moderne literatuurgeschiedenissen normaal niet zouden aantreffen, m.a.w. op 't eerste gezicht niet-literaire werken, en, zo ja, beschouwde de auteur zelf die geschriften als literatuur⁵ ?

* * *

Een eerste kennismaking met de hier vermelde studies toont voldoende aan dat Snellaert in zijn literaire geschiedenissen verscheidene titels van werken opneemt die ofwel slechts onrechtstreeks ofwel helemaal niet tot de literatuur behoren. Zo vinden we diverse geschriften vermeld als „Natuercunde van het heelal”, de „Nederlantsche spellinghe” van Joos Lambrecht, of de „Historie van Belgis” van Marcus van Vaernewyck. Waarom neemt Snellaert deze bonte gamma geschriften op ?

1. F. A. Snellaert, *Verhandeling over de Nederlandsche Dichtkunst in Belgie, sedert hare eerste opkomst tot aen de dood van Albert en Isabella*. s.l., s.d. [Brussel, 1838].

2. F. A. Snellaert, *Kort Begrip eener Geschiedenis der Nederduitsche Letterkunde*. Antwerpen, Buschmann, 1849. Het *Kort Begrip* was reeds eerder verschenen in het tijdschrift *Het Taelverbond*, nl. in jg. III, 4e Dl. (1847), p. 403-428 en p. 555-599 ; en in jg. IV, 5e Dl. (1848), p. 49-80, p. 271-288 en p. 489-522.

3. F. A. Snellaert, *Histoire de la Littérature Flamande*. Bruxelles, Jamar, s.d. [1848].

4. Nieuwe uitgaven van het *Kort Begrip* verschenen onder de titel *Schets eener Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde* in 1850, 1855 en 1866.

5. Geschriften die behoren tot traditionele genres als epiek, lyriek, dramatiek, romans, enz..., laten we hier bewust terzij.

Een eerste antwoord op deze vraag zou kunnen zijn dat Snellaert *alle* vroegere, alle oudere werken en geschriften in 't Nederlands gesteld, in zijn geschiedenis wou samenbrengen en op die manier bekendmaken. Inderdaad, is het niet zo dat onze eerste literatuurhistorici, en dus ook Snellaert, zoveel mogelijk oude monumenten, archiefstukken en relikwieën van onze letterkunde wilden verzamelen en uitstallen? Is het niet zo dat ze daardoor op de eerste plaats hun eigen taalgenoten, wilden wijzen op het ontzaglijk cultuurgoed dat het nederlandstalig volk in 't verleden bezat, en dat zich o.m. veruitwendigde in de talloze in de volkstaal opgestelde geschriften? Wou Snellaert m.a.w. niet zoveel mogelijk titels samenbrengen om zijn lezers te wijzen op het groots cultureel verleden, om het besef en het bewustzijn van eigen kunnen te versterken door aan te tonen waartoe hun voorouders in staat waren? In dit opzicht zou het haast vanzelfsprekend zijn dat hij het grootst mogelijk aantal titels voor onze ogen laat voorbischuiven, en dat daar vele geschriften bij zijn die in een literatuurgeschiedenis *stricto sensu* niet thuishoren.

Heeft deze factor ongetwijfeld meegespeeld, toch kunnen we hem niet determinerend beschouwen voor het bijeenbrengen van de vogels van diverse pluimage die het neerhof bevolken. Reeds in de *Verbandeling* vinden we er sporen van dat Snellaert niet alles wat hij van ons literair verleden kende, opnam. Zo tekent hij, nadat hij de „Minneliederen” uit het tweede tijdvak („sedert het huis van Bourgonje, tot aen het innemen van Antwerpen door Parma”) behandeld heeft, in voetnoot aan: „De minnedichten waren nog meer gekunsteld en van gevoel beroofd dan de liedekens der rhetorikers. Ik geloof den lezer geenen ondiens te doen met dezelve over te slaen”⁶.

Nog veel duidelijker komt dit tot uiting in Snellaerts tweede literatuurgeschiedenis, de in 't Frans gestelde *Histoire* enerzijds, anderzijds het nederlandstalig *Kort Begrip*.

Zijn *Histoire* bewijst ruimschoots dat de auteur er niet op uit was met een massa titels uit te pakken. Een voorbeeld kan dit illustreren. Ergens lezen we: „Je passerai sous silence un grand nombre de poètes remarquables, pour nous arrêter un peu plus longuement en présence du plus grand de tous – l'illustre Bilderdyk”⁷. Dergelijke opmerking zegt genoeg. Als Snellaert sommige auteurs of geschriften niet vermeldt, is het niet altijd omdat hij ze niet kent, wel – in dit geval – omdat hij ze te klein vindt. Hij wou dus alleen de grote stromingen, de voornaamste auteurs en

6. F. A. Snellaert, *Verbandeling*, p. 188.

7. F. A. Snellaert, *Histoire*, p. 210. Zie ook: *Kort Begrip*, p. 145.

de bijzonderste titels geven. Met zijn *Histoire* wou Snellaert zijn franstalige landgenoten slechts een schets, een overzicht aanbieden om hen op een eenvoudige wijze van onze letterkundige geschiedenis op de hoogte te brengen.

Hetzelfde geldt trouwens mutatis mutandis voor het *Kort Begrip*. In het „Voorberigt” hiervan verhaalt Snellaert hoe hij op voorstel van „de boekhandelaer Jamar” een geschiedenis van onze letterkunde in 't Frans opstelde voor de reeks „Bibliothèque nationale”, (nl. de *Histoire*). „Intusschen wilde ik myne taelgenooten niet langer onbekend laten met hetgene ik aen menschen van eene andere spraek meende te kunnen mededeelen, en zoo nam myn werk, oorspronkelyk soms in 't fransch, soms in 't nederlandsch opgesteld, een dubbel kleed aen”⁸. En al is het zo dat in het *Kort Begrip* meer literair-historisch materiaal opgenomen is dan in het franstalig werk — „de fransche [text] [is] hier en daer merkelyk (...) ingekort”⁹ —, toch geldt ook hier dat Snellaert geen exhaustief overzicht van onze letterkunde geeft. Het materiaal voor een dergelijke studie bewaarde hij voor een geschiedenis „van de nederlandsche letterkunde in haren ruimeren omvang”, zoals het in 't „Voorberigt” van 't *Kort Begrip* heet. Ook in de tweede uitgave van 1850 lezen we in 't „Voorberigt”: „Dit werk toch is en blyft slechts eene *schets* van een grooter, waervoor ik gestadig de bouwstoffen verzamel”¹⁰. Derhalve kon hij in zijn *Histoire* en in zijn *Kort Begrip* ook om deze reden volstaan met een summier overzicht. Er zijn trouwens bewijzen van dat Snellaert in 1848-49 meer literair-historische gegevens kende dan hij in zijn literatuurgeschiedenis opneemt. Zo had hij in 1845 in het *Belgisch Museum* een inventaris gegeven van het Vlaams toneel in de 17de eeuw¹¹. Welnu, in deze lijst noemt hij een vijfentwintigtal namen van 17de-eeuwse toneelschrijvers die we in het *Kort Begrip* of in de *Histoire* — die later zijn opgesteld! — niet terugvinden.

Onze conclusie uit deze enkele voorbeelden is dat Snellaert in zijn uitstalraam niet alle mogelijke kostbare, minder duurzame of waardelooze relikwieën wou uitstellen en tentoonspreiden om de toeschouwers met een massa voorwerpen te overstelpen. Vooral zijn *Histoire* en zijn *Kort Begrip* bewijzen dat hij slechts de voornaamste geschriften uit ons literair verleden of de belangrijkste auteurs alleen wou behandelen. In grote mate werkt hij selectief. Te meer verwondert het ons dan dat Snellaert, indien hij dan toch enkel

8. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*. Voorberigt, p. [I]-II.

9. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*. Voorberigt, p. II.

10. Dit plan lijkt overigens nooit ten uitvoer gebracht te zijn.

11. F. A. Snellaert: *Het Vlaamsch Tooneel in de XVIIe eeuw*. P. 286-365 in: *Belgisch Museum*, IX (1845).

het belangrijkste wou geven, in zijn summiere literatuurgeschiedenis verscheidene niet-literaire of niet-bellettristische geschriften vermeldt.

Het probleem – waarom de meest diverse geschriften opduiken – kan, ten tweede, misschien verklaard worden door het feit dat Snellaert nog de opvatting huldigde dat alles wat neergeschreven werd, al handelde het nu over een religieus onderwerp of over de plaats van de sterren in het heelal, literatuur was. Een paar uitspraken van onze auteur evenwel bewijzen dat hij wel degelijk een onderscheid wist te maken tussen belletrise en niet-belletrise. Zo vinden we in het *Kort Begrip* o.m. Wagenaar met zijn „Vaderlandsche historie”, Simon Styl met de „Opkomst en bloei der vereenigde Nederlanden”, en Wiselius met zijn „De staatkundige verlichting der Nederlanden”. Onmiddellijk daarop volgt dan de zinsnede: „De eigenlyke fraeije letteren deelden spoedig in dezen grooten arbeid van herlevendiging”¹². Snellaert onderscheidt hier derhalve duidelijk een geschiedkundig van een belletristisch werk. En dat hij bij de globale beoordeling van een stuk vooral belang hecht aan een literair gezichtspunt, moge blijken uit de volgende zinsnede, waar dit oogpunt doorslaggevend is bij het eventueel weren van sommige stukken: „Sans nous arrêter à tant d'autres ouvrages, excellents sous le rapport de la morale, mais médiocres au point de vue littéraire, nous sautons jusqu'au gouvernement du duc d'Albe, (...)”¹³.

Uit dergelijke uitspraken leren we dat niet alle vroegere stukken en bescheiden voor Snellaert literatuur betekenen, en dat hij er zich heel goed van bewust is dat zijn literatuurgeschiedenis ook de titels van niet-bellettristische werken bevat. (Cfr. het voorbeeld van de geschriften van Stijl, Wagenaar en Wiselius). Opnieuw stuiten we op onze aanvangsvraag: waarom worden niet zuiver literaire werken als geschiedkundige, literair-theoretische, natuurkundige of zuiver taalkundige geschriften dan toch vermeld en in vele gevallen zelfs besproken?

Kunnen we geen algemene oplossing voorstellen voor het probleem, dan kan een nader onderzoek van de verschillende categorieën die niet onder de zuivere belletrise ressorteren afzonderlijk wellicht meer licht op onze probleemstelling werpen.

Op de eerste plaats zijn daar de geschiedkundige werken. Op de geschriften van Stijl, Wagenaar en Wiselius wezen we reeds terloops: het is duidelijk dat Snellaert ze zelf niet als literaire stukken beschouwt en dat hij ze enkel geeft om de achtergrond te schetsen

12. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 132-133.

13. F. A. Snellaert, *Histoire*, p. 90.

waartegen we „de eigenlyke fraeije letteren” moeten situeren¹⁴.

Helemaal anders ligt de zaak voor wat middeleeuwse of renaissancestische rijmkronieken en historische bescheiden betreft. Deze krijgen in Snellaerts *Verhandeling* b.v. inderdaad een apart hoofdstuk toegemeten¹⁵.

In deze *Verhandeling* heeft Snellaert 9 bladzijden over voor een schets van de inhoud en een korte bespreking van het middeleeuws historisch werk „De Grimbergsche oorlog”, dat een heldendicht wordt genoemd. Ook vindt hij er „krachtige uitdrukking” in, maar toch weet hij dat „men den schryver zyne langdradigheid” moet „verwyten”¹⁶.

Is het echter verantwoord proportioneel vrij lang bij deze rijmkroniek stil te staan? Bemerkenwaard is in ieder geval dat in de meest recente literatuurgeschiedenis, namelijk in Knuvelders *Handboek*, rijmkronieken als de „Grimbergsche Oorlog” en de „Yeeste van den slag van Woeringen” kort afgehandeld worden; en vrij scherp formuleert Knuvelde: „Literair daarentegen lijken zij [= de rijmkronieken] alleen maar met de kunst samen te hangen door een eigenschap van hun uiterlijke vorm, nl. de rijmende versvorm.”; en verder: „Vandaar dat wij slechts opsommenderwijs de voornaamste werken in dit genre noemen”¹⁷.

Het standpunt van Van Mierlo in de *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden* lijkt mij meer genuanceerd, omdat deze er duidelijk op wijst dat de middeleeuwer zich nog niet ten volle „het verschil tusschen een verbeeldingswerk en een werk van zuivere zakelijkheid” bewust was, en dat wij derhalve de bedoeling van de middeleeuwer, die zijn rijmkroniek als kunst beschouwde, moeten onder ogen nemen¹⁸. Toch meent ook Van Mierlo „vluchtig” over deze werken te kunnen heenstappen¹⁹.

Zou het interessant zijn na te gaan welke graad van belangrijkheid de verschillende literair-historici aan deze rijmkronieken

14. Cfr. supra, p. 190.

15. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 103-120 en p. 199-204.

16. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 106-114.

17. G. P. M. Knuvelde, *Handboek tot de Geschiedenis der Nederlandse Letterkunde*. Dl. I. 's-Hertogenbosch, Malmberg, 1970, p. 233.

18. Zie ook: J. F. Vanderheyden, *Litteraire Theorieën en Poëtië in Middelnederlandse Geschriften*, p. 173-275 in: *VMKVA*, Gent, 1961.

P. 196: „Wat de poëtische stof dan betreft schijnt dit toch de mogelijkheid in te houden dat 'verdichte' zowel als 'echte' feiten voor dichterlijke bewerking in aanmerking konden komen; een grondstelling die de Spanjaard Gundissalinus - (...) - scherp en raak in een paar slagzinnen als volgt formuleert: ‚Materia huius artis (i.e. artis poeticae) duo sunt: quia aut res gesta aut res ficta. Narratio autem rei geste historia est’” (D. Gundissalinus, *De divisione philosophiae*, hrsg. v. Ludwig Baur).

19. *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*. Dl. II: *De Middelnederlandse Letterkunde. Van omstreeks 1300 tot de Renaissance*. Door J. Van Mierlo. Antwerpen-Brussel, Standaard Boekhandel; 's-Hertogenbosch, Teulings, p. 7.

hechttten, ons interesseert hier in dit verband waarom *Snellaert* in verhouding vrij uitvoerig over deze stukken handelt.

Een zeker nationaliteitsgevoel, waarvan Knuveldeer nog de belangrijkheid voor de rijmkronieken schijnt te zien²⁰, kan meege-speeld hebben. Van primordiaal belang echter lijkt deze factor niet, vermits beide genoemde rijmkronieken („De slag van Woeringen” en „De Grimbergsche oorlog”) eerder locale aangelegenheden tot onderwerp hebben. Snellaert formuleert zelf dat het „jammer [is] dat deze twee gedichten, die van eene epische wending zyn, inlandsche oorlogen ten onderwerp hebben, en alzoo geen algemeen belang bezitten”. En hij stelt zelf een onderwerp voor dat een dichterlijke bewerking verdiende: „De *Sporenslag* met deszelfs aenleidende oorzaken, daerentegen, ware een onderwerp geweest een vryheidademend volk waerdig, en geschikt om het nationaal gevoel te verlevendigen”²¹. Men kan alleen maar gissen hoeveel bladzijden Snellaert zou gewijd hebben aan een rijmkroniek die de Guldensporenslag – symbool van de overwinning van het Vlaamse op het Franse element – tot voorwerp van handeling zou gehad hebben!

Een andere factor waarom Snellaert de rijmkronieken of de geschiedkundige werken belangrijk acht, is wellicht omdat hij deze werken volkomen als literatuur beschouwt en hij derhalve misschien nog min of meer aanleunt bij de middeleeuwse opvatting dat de dichter de res gesta tot uitgangspunt kan nemen van zijn dichtwerk, en deze dan in een poëtische versvorm behandelen kan. In ieder geval bekijkt Snellaert deze rijmkronieken ook vanuit een literair oogpunt, en zegt hij b.v. over „De Slag van Woeringen”: „Eene eenvoudige en zuivere, dikwyls zeer dichterlyke uitdrukking verregtvaardigt den ophef aen dit dichtstuk gegeven, sedert dat Willems het deed kennen”²². Een analoog geval treffen we aan op 't einde van het derde hoofdstuk van het *Kort Begrip* (= de tijdspanne die de regering van het huis van Boergondië omvat), waar de auteur zegt: „Onder een louter letterkundig oogpunt beschouwd, telt dit tydvak weinige geschiedschryvers, der aenhaling waerdig”. Onder de weinigen die van belang zijn uit een literaire gezichtshoek, citeert Snellaert dan Marcus van Vaernewyck met zijn „Historie van Belgis”²³. Opmerkenswaard is ook hier dat Snellaert wel degelijk zuiver geschiedkundige bescheiden vanuit literair standpunt beschouwt en dus als literatuur ziet.

Ook negatieve bewijzen – geschiedkundige geschriften waarin

20. G. P. M. Knuveldeer, *Handboek*, dl. I, p. 233.

21. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 114.

22. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 36.

23. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 74-75.

Snellaert dan geen literaire waarde vindt – staven deze bevinding. Zo horen we over het „Gedichte van tbewys der fondatie, oirspronck der wapene, metten borch, handen en Roosenhoet der stad Antwerpen”²⁴: „Als dichtstuk bezit het werk niet de minste verdienste”²⁴, en over het „Klagtschrift” van Walckiers vernemen we: „Dichterlyke waerde is er niet in, en de bastaerdwoorden zyn niet gespaerd”. Toch drukt Snellaert twee strofen af van dit laatste geschrift, immers „voor de geschiedenis der stad is het werk zeer merkwaardig”²⁵, wat meteen aantoonst dat hij zich dan toch weer niet alleen op literair standpunt stelt, maar een werk soms ook louter om het zuiver historisch belang vermeldt.

Tenslotte dient erop gewezen dat niet enkel geschiedkundig werk in versvorm, maar ook in proza wel eens vanuit literair standpunt wordt gezien. Zo beschouwt Snellaert Hooft blijkbaar hoofdzakelijk als geschiedschrijver, en als zodanig roept hij over de 17de-eeuwse dichter uit: „doch wat wint hy niet al, (...), aen kracht van uitdrukking? Van die zyde beschouwd, is Hooft’s wedergâ nog niet opgestaen, en kunnen de andere hedendaegsche volkeren weinige schryvers, om de kracht en de levendigheid, hem tegenover stellen”^{26 27}.

In ieder geval, de vrucht die we meebrengen van ons uitstapje in de rumoerige wereld van veldslagen en oorlogen, stadsstichtingen of andere zuiver historische gebeurtenissen, is dat we duidelijk mogen stellen dat Snellaert een bijzonder hechte relatie zag tussen geschiedkundige en bellettristische geschriften. Dit lijkt meteen wel de voornaamste reden waarom hij relatief veel belang hecht aan de historische werken in zijn literatuurgeschiedenissen.

Hebben we tot hiertoe geschiedkundige stukken besproken, andere werken die Snellaert opneemt zijn van meer uitgesproken lerende of moraliserende aard, met name o.m. geschriften van Maerlant.

Enkele aspecten in de rol die Maerlant in onze literatuur gespeeld heeft, schijnt Snellaert klaar doorzien te hebben. Hij weet dat de dichter „de schilderende letterkunde” „een’ geweldigen slag” heeft toegebracht, doch mild voegt hij hieraan toe: „men is geneigd hem den doodsteek te vergeven, dien hy aen de poezy gaf, wanneer men nadenkt wat een gelukkigen invloed hy op den

24. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 199-200.

25. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 202-203.

26. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 89.

27. Terecht krijgt Hooft’s *Nederlandsche Historiën* – gelet op het karakter van dit proza, dat echte kunst is – bij Knuveldeer ook nog een vrij uitvoerige bespreking. (G. P. M. Knuveldeer, *Handboek*, dl. II (1971), p. 281-284).

zedelyken toestand der Nederlanders heeft uitgeoefend”²⁸. De reden derhalve waarom Snellaert de „Rymbybel” of „Den Spieghel historiael” vernoemt, ligt voornamelijk in de invloed die Maerlant op „den zedelyken toestand” van het volk uitoefende. Doch, de middeleeuwse auteur is voor hem ook pionier op andere terreinen. Immers, „hy verbrak den afstand tusschen de geleerde wereld en het volk, met de beroemdste werken van zynen tyd in de landtale over te brengen”²⁹. Hier is het het sociale aspect van Maerlants rol dat de klemtoon krijgt: de dichter overbrugde de kloof tussen geleerden en volk op het terrein dat toen wetenschap heette. Dit deed hij – en dit is naast het lerende, naast het sociale aspect, de derde belangrijke factor in de trits – via de volkstaal. *Dat* is het wezenlijk belang van Maerlant: leren, moraliseren, de wetenschap naar het volk brengen, maar dat alles „in de landtale”, in de volkstaal. Aantonen dat het Nederlands van oudsher een zelfstandige taal is, die waardig werd gekeurd de diverse domeinen van wetenschap te bestrijken en te beschrijven, dát wou Snellaert. Bovendien blijkt het dan dat het Nederlands van toen nog zuiver was, nog niet verbasterd door allerlei wezensvreemde uitwassen en smetten³⁰.

Religieus geïnspireerde geschriften zoals de 16de-eeuwse psalmvertalingen vormen een andere categorie die we op 't eerste gezicht niet in een literatuurgeschiedenis verwachten. Onder deze laatsten is het in 't bijzonder Dathenus die Snellaerts aandacht afdwingt. In zijn psalmberijmingen vindt hij dan ook „veel zuiverheid van tael en eene gemakkelykheid van styl”³¹. Dus alweer constateren we dat ook hier ons de religieuze geschriften voor de geest worden gebracht niet alleen om hun zuiver historisch of religieus belang, maar ook enigszins om hun literaire waarde, vermits Snellaert – zij het terloops en dan nog in vage termen – een literair aspect (de gemakkelykheid of vloeiendheid van stijl) ervan opmerkt. Dat deze psalmberijmingen tot de letterkunde kunnen gerekend worden, hoeft momenteel geen betoog meer. In de *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden* b.v. ruimt Overdiep er opvallend veel plaats voor in³². Ook onlangs nog heeft K. Porteman

28. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 20 en p. 23. Cfr. ook: *Kort Begrip*, p. 32.

29. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 23. Cfr. ook: *Kort Begrip*, p. 32.

30. Inderdaad, over de „Rymbybel” en „Het leven van sinte Franciscus” zegt Snellaert: „Buiten den inhoud kan de verdienste dezer beide werken van Maerlant alleen om de gewone zuiverheid van tael geroemd worden” (*Verhandeling*, p. 133).

31. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 193. Ook Snellaert zelf spreekt van „psalmberijmingen” (p. 193).

32. *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*. Dl. III: *De Letterkunde van de Renaissance. Tot Roemer Visscher en zijn dochters*. Door G. S. Overdiep. P. 188-223 vinden we de bespreking van „De Protestantische Psalmvertalingen”. Daarin beslaat „de berijming van Dathen” p. 194 tot p. 197.

in een korte studie voldoende aangetoond dat Dathenus' psalmberijmingen naast een historische of religieuze betekenis ook onmiskenbare literaire waarde hebben ³³.

Sprekend we eerder over psalmberijmingen dan over psalmvertalingen, en had Snellaert het ongetwijfeld bij het rechte eind deze als literatuur te beschouwen, dan moeten we eerder kritisch staan tegenover zijn opname en bespreking van een ander „genre” dat in feite slechts heel onrechtstreeks met belletristiek te maken heeft; bedoeld worden de geschriften over „natuur- en geneeskunde” die in de optocht voor onze ogen voorbijdefileren. Een studie b.v. over astronomie ervaren we in een literatuurgeschiedenis inderdaad als een vreemde eend in de bijt.

Heeft Snellaert beweegredenen of drijfveren gehad om dit soort werken te behandelen?

Zijn oordeel over de „Naturen bloeme” van Van Maerlant is stereotiep: het is volgens hem „niet van den kant der dichterlyke verdiensten dat het werk moet beoordeeld worden”; immers, „dichterlyke verheffing ware nutteloos geweest”. Op welk plan ligt dan de verdienste van dit stuk?: „hetzelve is geschreven om by elke gelegenheid te worden geraedpleegd; een oprecht *vade mecum* van dien tyd” ³⁴. Het pleit voor Snellaerts historische zin dat hij er zich van bewust is dat een stuk als de „Naturen bloeme” niet vanuit literair oogpunt moet beoordeeld worden, en dat het belang ervan vooral in het vlak van de inhoud ligt. Hetzelfde geldt voor de „Natuercunde van het heeal”, een gedicht dat „allerbelangrykst” heet „voor de geschiedenis der natuerkundige wetenschappen” en dat „bewyst dat de *physica*, by ons althans, toen veel beter gekend was dan men het algemeen wil doen voorkomen” ³⁵. Voor Snellaert zijn die werken derhalve bewijsstukken van hoge wetenschappelijke ontwikkeling van onze voorouders. Staat het inhoudelijk aspect centraal, toch meent Snellaert in de „Natuercunde van het heeal” enige literaire karakteristieken aan te treffen: hij citeert enkele verzen en besluit: „Uit de aengehaelde proeven ziet men dat de verzen zuiver, somtyds krachtig zyn” ³⁶. Men zou derhalve kunnen aannemen dat hij al deze natuur- en geneeskundige geschriften gedeeltelijk opnam omdat ze in een soms krachtige versvorm gesteld waren. Is dit wellicht waar voor sommige ervan, dan kunnen we dat niet beamen voor alle natuur- en geneeskundige geschriften. Inderdaad, in het *Kort Begrip*

33. K. Porteman, *Pieter Dathenus* (1530/32-1588). P. 62-70 in: *Ons Erfdeel*, XIV, nr. 4 (1971).

34. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 140.

35. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 140-141.

36. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 142.

spreekt de auteur duidelijk over gelijkaardige *prozageschriften*, „handelende over geneeskunde en physiologie: dergelyke zyn de werken van Jan Ypermans, zekere verhandeling over de handwaerzeggerij en een andere over de gelaetkunde”³⁷. Deze getuigen van „wetenschapsbeoefening” in de volkstaal – in proza gesteld – horen helemaal niet thuis in een literatuurgeschiedenis. Tot Snellaerts eer dient echter gezegd dat hij ze slechts even aanroert en er niet dieper op ingaat.

Een andere drijfveer voor het behandelen van stukken uit het domein van de „genees- en natuerkundige wetenschappen” ligt eventueel in het bewijs dat ze leveren dat die takken van wetenschap „hier te lande sterk beoefend werden, zelfs, gelyk thans nog, dat in ons volkskarakter eene voorliefde verborgen ligt voor de studie der natuer”³⁸. Deze tekst wijst erop dat Snellaert wil aantonen dat ons volk een eigen aard, een eigen volkskarakter heeft; een aspect ervan is namelijk de voorliefde „voor de studie der natuer”. Ook elders blijkt Snellaerts gehechtheid aan de natuer, niet alleen omdat hij de bestudering ervan als een facet van onze volksaard beschouwt³⁹, maar ook omdat hij sympathiek staat tegenover natuurbeschrijvingen in de dichtkunst als dusdanig. Zo b.v. betreurt hij dat de dichter Poot, alhoewel hij ook „het buitenleven met de volle begeestering der overtuiging” kon bezingen, op zeker ogenblik „zyne zangster bezoedelen {liet} door mythologisch klatergoud, een armzalig arlekynspak op de breede schouders van een germaenschen zoon”⁴⁰. In een latere uitgave van de *Schets* wordt dan naast Poot de dichter Cornelis Maertsz besproken. Dit is iemand naar Snellaerts hart. Hij vraagt immers zijn „leenspreuken” „aan zijnen boerenhalm, aan de bewoners zijner vlieten, aan vink en leeuwrik, aan koeien en schapen”⁴¹.

Liefde voor de natuer, voorliefde voor de studie ervan en voor de omdichting van natuuraferelen in poëzie, het zijn zovele aanduidingen tevens van Snellaerts eigen interesse voor de natuerkundige studie. In zijn eerste literatuurgeschiedenis affirmeert hij: „Eene der aentreckelykste studien is wel zeker die der natuerkundige wetenschappen”⁴². Zou dan daar precies niet de hoofdreden te vinden zijn waarom Snellaert dit soort werken een plaats voorbehoudt, namelijk in zijn persoonlijke ruime interesse voor elke

37. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 38.

38. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 38.

39. Op een andere plaats wordt de „liefde voor de natuer” gezien als „hetgeen de germaensche volkeren van de romaensche onderscheidt” (*Kort Begrip*, p. 24).

40. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 121-122.

41. F. A. Snellaert, *Schets eener Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*. 4°, verm. en verb. uitg., Gent-Utrecht, 1866, p. 197.

42. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 138.

natuur- of geneeskundige wetenschap? Als medicus, als man van de positieve wetenschappen moet hij immers naast zijn contact met oude letterkundige monumenten bijna vanzelfsprekend kennis gemaakt hebben met oudere geschriften in de volkstaal die min of meer vulgariserend, al dan niet in versvorm, behandelden wat vroeger als wetenschap werd beschouwd. Vermits die geschriften dan tevens getuigen waren van wetenschapsbeoefening in de landstaal, in het Nederlands, zal Snellaert ze des te gemakkelijker in zijn literair-historisch overzicht betrokken hebben.

Tot hiertoe bespraken we de geschiedkundige – vooral de middeleeuwse rijkchronieken –, religieuze of natuurkundige geschriften waarvoor Snellaert een plaatsje inruimt of zelfs een vrij aanzienlijke ruimte ter beschikking stelt. De opname van sommige van deze werken was gerechtvaardigd; voor andere maakten we voorbehoud.

Een categorie geschriften die hier eveneens onze aandacht opwekt omdat ze niet onder de belletristieke ressorteert, vormen de taalkundige studies.

Een drijfkracht die onmiskenbaar Snellaert ertoe aanspoorde deze categorie extra-literaire stukken in zijn galerij uit te stallen moeten we ongetwijfeld zoeken in wat hij zegt over de 16de eeuw; inderdaad, in die tijd werd volgens hem „alles wat tot de mensche-lyke kennissen behoort [werd] in de volkstaal behandeld”⁴³; bij de titels die de auteur ons ter illustratie meegeeft, vinden we o.m. de „Nederlantsche Spellinghe” van Joos Lambrecht, de „Nederduitsche orthographie” van Pontus de Heuter en de „Teutonista” van G. van der Schueren⁴⁴. In de *Verhandeling* van 1838 vonden we de meeste van deze taalkundige geschriften niet⁴⁵. Dit is logisch: de *Verhandeling* handelt in de regel enkel over de „Nederlandsche Dichtkunst”. In het *Kort Begrip* – en dus ook in de *Histoire* – echter wil Snellaert blijkens bovenstaand citaat allerlei titels meegeven van o.m. taalkundige werken in proza die in de landstaal – het Nederlands – gesteld zijn. Op die manier wil hij steeds weer en steeds meer argumenten verzamelen voor één van zijn grondstellingen, namelijk dat van oudsher het Nederlands de taal geweest is waarin allerlei problemen – in dit geval van orthografische, spraakkundige of lexicografische aard – behandeld werden. Bovendien wenst hij te beklemtonen dat dat 16de-eeuws

43. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 67.

44. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 71-72. Zie ook: *Histoire*, p. 102-103.

45. Wel vinden we in de *Verhandeling* de „Nederduitsche spelling” vermeld (p. 162). Doch hier is het werk dan opgenomen in het algemeen overzicht dat de auteur geeft in het begin van zijn behandeling van het „Tweede Tydvak”.

proza „minder van vreemde inmengsels bezoedeld werd” dan „de gebondene styl”, dan de poëzie⁴⁶. Dus ook uit puristisch oogpunt lijken deze stukken Snellaert het vermelden waard; ze zijn er namelijk eens te meer een bewijs van dat, is onze 16de-eeuwse dichtkunst door heel wat wezensvreemde elementen bezoedeld, het Nederlandse proza betrekkelijk gaaf gebleven is. Bijzonder suggestief is dan ook dat in de vierde uitgave van de *Schets* de namen van een Simon Stevin of van de 16de-eeuwse puristen Jan van Mussem en Jan Van de Werve opduiken⁴⁷.

Dit alles nu betekent echter niet dat er geen enkele relatie zou zijn tussen bellettristische en zuiver taalkundige geschriften. Integendeel, een goede spraakkunst of een degelijk woordenboek moet opgebouwd worden o.m. vanuit voorbeelden aan de literaire werken ontleend; omgekeerd zullen deze laatste technisch gezien des te meer verzorgd zijn naarmate de auteur allerlei spraakkundige of lexicografische problemen onderzocht of althans bestudeerd heeft. Er dient een wederzijdse bevruchting tussen beide disciplines plaats te vinden.

In dit licht moeten we Snellaerts uitspraak interpreteren: „Marnix bragt het zyne aen 't hervormen van het spraekkunstig en woordvoeglyk gedeelte toe”⁴⁸. Door zijn literair-godsdienstig werk heeft Marnix dus een zekere invloed uitgeoefend op de taalkunde. In omgekeerde orde is het dan „met het begin der achttiende eeuw” geweest dat „de beurt [lag] aen de taelkunde, om de letteren in hare ontwikkeling te bevorderen”⁴⁹. Inderdaad, taalkundigen als Ten Kate en Huydecoper „gaven den smaek voor de aeloude gedenkteekenen onzer letterkunde”⁵⁰. Het is duidelijk: verwachten we normaal namen als Huydecoper of Ten Kate niet in een literatuurgeschiedenis – althans niet om hun taalkundig belang te belichten –, dan wil Snellaert hier speciaal de aandacht trekken op deze lichtbakens uit de eerder donkere 18de eeuw, op deze lichtfakkels die niet alleen de sporen aanwezen langswaar de taalkunde diende te evolueren, maar die tevens, door hun taalkundige studies, – in het geval Huydecoper toegepast op de literatuur –, de richting van de letterkundige studie als zodanig toonden. Het is vooral Huydecoper geweest die in volle 18de eeuw getuigenis aflegde van aanvankelijk historische of taalkundige belangstelling voor onze oude literatuurmonumenten. Door het verzamelen, bekendmaken en uitgeven van die oude (soms lite-

46. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 67.

47. F. A. Snellaert, *Schets*. 4° uitg. (1866), p. 112-113.

48. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 71.

49. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 124.

50. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 126.

raire) teksten evenwel kon de zuiver taalkundige of historische interesse gemakkelijk omslaan naar een meer literair-esthetische belangstelling. Literair-historische studie was het resultaat van die evolutie; en wie zal betwijfelen dat deze bestudering van oudere literatuur rechtstreekse invloed gehad heeft op het literair gebeuren b.v. van de 19de eeuw? In die zin is de taalkundige bedrijvigheid dikwijls rechtstreeks verbonden met letterkundige aangelegenheden, en is de vermelding ervan in een literatuurgeschiedenis in grote mate te begrijpen. Evenwel blijven voor een letterkundige geschiedenis de taalkundige geschriften slechts interessante documenten die de technische zijde van het kunstwerk – de vorm waarin het gegoten werd – kunnen beïnvloeden hebben. Strikt gezien horen ze niet thuis in een literatuurgeschiedenis.

Tenslotte dient hier gewag gemaakt van *het* monument van Nederlandse taalkunde bij uitstek, het WNT, waar Snellaert vanaf de derde uitgave van zijn *Schets* melding van maakt. Zin-sneden als „waerachtig zinnebeeld der eenheid, der heelheid van den nederlandschen stam” of „een gewrocht dat de kuiperyen der staetkunde te kloek zal wezen”⁵¹ lichten ons voldoende in omtrent zijn bedoelingen met het vermelden van deze onderneming. Nationalistische motieven geven hier duidelijk de doorslag.

Andere vreemde elementen die Snellaert in zijn literatuurgeschiedenis laat gedijen zijn de literair-theoretische geschriften. Deze categorie is rechtstreeks betrokken op de literaire werken in die zin dat de geschriften die ertoe behoren allerlei technische voorschriften geven die een auteur van scheppende literatuur dient in acht te nemen.

Zo spreekt Snellaert in zijn *Verhandeling* o.m. heel bondig over de „Const van rhetoriken” van Mathias Casteleyn. Wel is de vermelding van dit werk opgenomen in het algemeen overzicht bij 't begin van de behandeling van het „Tweede Tydvak, sedert het huis van Bourgonje, tot aen het innemen van Antwerpen door Parma”. „Wat de dichterlyke verdiensten van het werk aengaet,” zegt Snellaert evenwel, „hetzelve bezit er volstrekt geene. Het is nothans allermerkwaardigst om de begrippen van dien tyd over de kunst na te gaen”⁵². Het lijkt dus ook louter vanuit het inhoudelijk standpunt dat de auteur het werk voor opname waardig keurt. Strikt gezien is het zelfs onjuist te spreken over het al dan niet aanwezig zijn van „dichterlyke verdiensten” in dit werk. Dat is niet de bedoeling van een dergelijk tractaat. In het *Kort Begrip*

51. F. A. Snellaert, *Schets*, 3° uitg. (1855), p. 225.

52. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 158.

heeft Snellaert ten andere afgezien van die esthetische beoordeling⁵³.

Eveneens in het algemeen historisch overzicht, ditmaal bij de aanvang van de bespreking van het „Derde Tydvak” van de *Verhandeling*, dat loopt „sedert de overgave van Antwerpen aen Parma, tot aen de dood van Albert en Isabella”, bespreekt Snellaert de prosodie van Ymmeloot op grond van zijn studie „La France et la Flandre réformées, ou traité enseignant la vraie méthode d’une nouvelle poésie françoise et thyoise, harmonieuse et délectable”. Toch vinden we er ook een stuk uit „Bellona en Astrea”, „tot proeve van Ymmeloot’s trant en poezy”⁵⁴.

Ook Labares vertaling van Boileaus „Art poétique” bespreekt Snellaert – in zijn *Kort Begrip* dan. Labare sprak volgens hem Boileau soms tegen, „namelyk ten opzichte der eenheid van tyd en plaets, in navolging der Grieken door de Franschen op het tooneel ingevoerd. Zoo bragt hy eene welberedeneerde hulde toe aen den smaeke zyns landaerts, met de banden af te keuren, welke de fransche dichtkunde om de letterkunde klinken wilde”⁵⁵. Het ligt voor de hand dat Snellaert hier een scherp onderscheid wil maken tussen de Franse en de Nederlandse „landaert”. Franse patronen en modellen kunnen niet zonder meer op onze letterkunde overgedragen worden. Wij vormen een zelfstandig volk, met een eigen taal en cultuur, met een eigen letterkunde. *Dat is één* der grondstellingen die Snellaert met zijn literatuurgeschiedenissen wou bewijzen, en *daarvoor* verzamelde hij allerhande gegevens. Hier is het Labares vertaling die hij vooral in dat licht interpreteert.

Kunnen we de literair-theoretische geschriften gedeeltelijk als wegwijzers in de tuin der poëzie beschouwen, dan zijn we toch meer geïnteresseerd in de beschrijving van bloemen en planten, bomen en struiken, bloesems en vruchten, m.a.w. in de literaire werken zelf. En het blijkt dat Snellaert zich daar enigszins van bewust was. In ieder geval plaatst hij de vermelding van Casteleyn of Ymmeloot als literair-theoretici in het algemeen (cultuur)-historisch overzicht dat elk tijdvak van zijn *Verhandeling* inleidt⁵⁶.

* * *

Het wordt tijd tot een besluit te komen en de vruchten die we samengebracht hebben uit Snellaerts literatuurgeschiedenissen, in

53. Cfr.: „Verwyderd van schoolsche overdrevenheid, nu en dan wyze, met het eigenaerdige onzer tael overeenstemmende voorschriften bevattende, werd de *Const van Rhetoriken* het somtyds heilzame handboek van facteurs en van jongers”. (*Kort Begrip*, p. 59).

54. F. A. Snellaert, *Verhandeling*, p. 223.

55. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*, p. 120.

56. Cfr. supra, p. 199-200.

de weegschaal te leggen en te keuren. Enkele conclusies kunnen we – meen ik – alvast trekken.

Op de eerste plaats is het zo dat Snellaert de verhouding tussen de zuiver literaire en de geschiedkundige werken bijzonder hecht ziet; terecht beschouwt hij o.m. de middeleeuwse rijmkronieken ook vanuit een letterkundig gezichtspunt. Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor zijn visie op de relatie psalmberijmingen-literaire werken.

De verhouding die hij ontwaart tussen taalkundige of literair-theoretische geschriften enerzijds en de bellettristische werken anderzijds, is er één van wisselwerking. Wederzijdse beïnvloeding en bevruchting lijkt hem noodzakelijk. De redenen waarom hij de categorieën van taalkundige of literair-theoretische tractaten opneemt, tonen aan dat hij ze in de regel niet als literatuur beschouwt.

Voor deze geschriften geldt m.a.w. dat Snellaert ze voornamelijk interessant vindt op inhoudelijk plan; dit is eveneens het geval voor de natuurkundige werken en voor de didactisch-moraliserende literatuur; in deze laatste categorie ziet hij de waarde van Maerlant vooral gelegen in zijn lerende en sociale rol; de middeleeuwse „vader der Dietscher dichtren” wist namelijk allerlei kennis over te brengen in een bevattelijke taal, in de volkstaal.

Dit laatste aspect – het meegeven van kennis in de volkstaal – heeft Snellaert herhaaldelijk beklemtoond. Het is één van de redenen waarom hij een gamma van taalkundige, natuurkundige of literair-theoretische werken voor onze ogen laat voorbijschuiven. Voor zijn eigen taalgenoten en zijn franstalige landgenoten (cfr. *Histoire*) wit op zwart bewijzen dat het Nederlands een volwaardige taal is, en in het verleden veelvuldig gebruikt werd ook voor 't beoefenen van wetenschap of voor 't overbrengen van kennis, dat wou hij. Bovendien wenste hij te bewijzen dat wij een eigen volksaard hebben; zijn vermelding van onze voorliefde tot de studie van de natuur of het aanduiden van Labares bewuste afwijkingen van Boileaus voorstellen voor de Franse dichtkunst kunnen daar voldoende op wijzen. Een nationalistische tendens is tevens onmiskenbaar aanwezig in de bewoordingen waarin Snellaert over een onderneming als het WNT spreekt. Het weze echter duidelijk gesteld dat dit alles niet betekent dat hij alle mogelijke titels van werken in zijn etalage uitstalde; in zijn *Histoire* of zijn *Kort Begrip* werkte hij in sommige gevallen met capita selecta of wenste hij slechts de grote krachtlijnen in de Nederlandse literatuur aan te geven. Terloops zij het vermeld dat een enkele maal – met name in het geval van de genees- en natuurkundige geschriften – persoonlijke voorkeur of eigen belangstellingsfeer onge-

twijfeld een rol speelden bij de opname van werken in Snellaerts literatuurgeschiedenis.

Voor deze genees- en natuurkundige werken dient bovendien aangestipt dat hij ze – althans deze in versvorm gesteld – occasioneel toch als literatuur beschouwt, vermits hij er wel eens een literaire karakteristiek in aantreft.

Een laatste aanduiding betreffende de manier waarop Snellaert literatuurgeschiedenis beschouwt, kan ons tevens tot een eindconclusie leiden.

Uit het „Voorberigt” van het *Kort Begrip* (1849) blijkt namelijk dat de auteur zijn studie de lezer aanbiedt, „in afwachting dat myn grooter geschiedkundig gewrocht over den gang der geestontwikkeling by onzen landaert het algemeen oordeel worde aengeboden”⁵⁷. Snellaert doelt hier op zijn plan een meer uitgebreide geschiedenis van de Nederlandse letterkunde op te stellen. En in het „Voorberigt” van de derde uitgave van zijn *Schets* (1855) zegt de auteur over de nieuwe namen die in zijn nieuwe uitgave zijn ingelast, dat ze „als lichtpunten daergesteld [zijn] tot ruimer begrip der geestbeweging in de Nederlanden”⁵⁸. Deze nieuwe namen slaan o.m. op literaire figuren (Lodewyk van Velthem⁵⁹; Stalpaert Van der Wiel⁶⁰). „Geestontwikkeling” en „geestbeweging” zijn derhalve termen die Snellaert in verband met „literatuurgeschiedenis” gebruikt, en die erop wijzen dat dit begrip voor hem een grote omvang had. Ik geloof dat alles wat hierboven gezegd is deze bevinding alleen maar kan steunen. In dit kader moeten trouwens niet alleen sommige geschriften, maar ook bepaalde *passages* die stricto sensu niet in een literaire geschiedenis thuishoren – b.v. over de Vlaamse beweging – gesitueerd worden⁶¹.

Het begrip literatuurgeschiedenis was dus voor Snellaert nog heel ruim – heel wat ruimer dan tegenwoordig –, daar hij enerzijds bepaalde soorten geschriften die wij niet of slechts ten dele als literatuur ervaren, soms als zodanig ziet, en vermits hij anderzijds heel wat ook voor hem niet-literaire stukken vluchtig onderzoekt of even vermeldt.

57. F. A. Snellaert, *Kort Begrip*. Voorberigt, p. II.

58. F. A. Snellaert, *Schets*. 3° uitg. (1855). Voorberigt, p. VI.

59. F. A. Snellaert, *Schets*. 3° uitg. (1855), p. 47.

60. F. A. Snellaert, *Schets*. 3° uitg. (1855), p. 163.

61. Over het vermelden van de cultuurhistorische achtergrond en over het opnemen van allerlei algemeen culturele wetenswaardigheden (o.m. over de Vlaamse beweging en het aandeel van J. F. Willems hierin (*Kort Begrip*, p. 153 en vlg.)) zou heel wat te zeggen zijn. Vermits we ons hier beperken tot de niet zuiver literaire *geschriften* die Snellaert in zijn literatuurgeschiedenissen opneemt, kunnen we binnen dit bestek niet handelen over allerlei *passages* die feitelijk in een letterkundige geschiedenis niet thuishoren.